

“בעקבות יונה הנביא”

מתוך "ליקוטי שמואל"

עורך ומלקט: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

מהגליל ועד לעירק: מסע לניווה בעקבות יונה

מהכפר משהד, על שמו של הקדוש יונה, דרך תרסוס (היא תרשיש) שבטורקיה ועד לניווה שבמוסול, שם הונצח בגבעה ובמסגד שנחרב על ידי דאעש. דמותו הייחודית של יונה, הנביא שסיפורו נקרא מידי יום כיפור בבית הכנסת, מלווה את ההיסטוריה של המזרח הקדום ב-2,500 השנים האחרונות

הרב ד"ר שוקי רייס

—

על הביוגרפיה של יונה הנביא אנחנו יודעים מעט מאוד. שני חצאי פסוקים במקרא מספקים את המידע הזה. אבל את הספר הקרוי על שמו אנחנו קוראים בהפטרות מנחה של יום כיפור. אנחנו מזמינים אתכם להצטרף למסע וירטואלי מפרך בין הכפר הדרוזי משהד (כפי הנראה על שמו של יונה השהיד, הקדוש) ליד נצרת - אל עבר נמל יפו, ומשם להפלגה למקום שאליו לא הצליח להגיע – העיר תרשיש (Tarsos) שבאסיה הקטנה. סיורנו יסתיים בארצות הפרת והחידקל, בעיר המלכותית הקדומה ניווה, שחורבותיה המצויות בעיר הגדולה, מוסול, חושפות את הגודל והעוצמה של בירת האימפריה האשורית.

לצד חורבות ארמון סנחריב, ניצבים מסגד (שהוחרב לאחרונה על ידי דאעש) וגבעה הנושאים את שמו של הנביא יונה. מסתבר שדמותו הייחודית של יונה מלווה את ההיסטוריה והגיאוגרפיה של המזרח הקדום ב-2,500 השנים האחרונות.

בפרק א' פסוק א' דורש הקדוש ברוך-הוא מיונה לעזוב את ארץ ישראל וללכת מרחק גדול מזרחה, לחצות את נהר הפרת, ולהמשיך לכיוון נהר החידקל אל עבר העיר הגדולה, ניווה, שם יקרא לאנשיה לשוב בתשובה.

יונה אכן קם, אבל למרבה ההפתעה, למטרה מוזרה: "לברוח תרשישה מלפני השם". במקום ללכת לצפון-מזרחה, לכיוון ניווה, הוא בוחר לפנות לדרום-מערב אל נמל יפו, משם הוא עולה על אונייה כדי להגיע לעיר תרשיש. למה דווקא לעיר הנמצאת בטורקיה שבאסיה הקטנה, לחופי המזרח התיכון? התשובה טמונה בעיר עצמה. החוקרים מזהים אותה במקום שקוראים לו היום "תרסוס".

יונה ממחר לברוח מהארץ

תרשיש מופיעה מספר פעמים בתנ"ך, וכמעט תמיד בהקשר דומה: סחר בזהב וכסף, בשנהבים ובקופים. עיר נמל של מסחר במתכות יקרות ובשכיות חמדה. ויונה? הוא מחפש את הדרך הקלה ביותר להגיע אל מעבר לים. צי האוניות הגדול שנוסע לתרשיש הוא ההזדמנות המהירה ביותר שלו לעזוב את הארץ.

אבל האם יש אפשרות שיש פה משהו שיפוטי יותר כנגד מעשיו של הנביא? הייתכן שיונה בחר לעזוב לחלוטין את הדרך שחי בה, להיות לפני השם, להיות נביא ולפעול בשליחותו – לטובת עולם העסקים, הרחוק ביותר מעולם הנבואה?

אנחנו יודעים שהקב"ה בחר לבטל את תכניתו של יונה; הטיל רוח סערה אל הים, דג גדול בולע אותו ובסופו של דבר מקיא אותו בחזרה אל החוף, וכך אנחנו מוצאים את עצמנו בפרק ג', כשהקדוש ברוך-הוא שב ופונה אל יונה בדרישה: "קום לך אל נינוה העיר הגדולה, וקרא אליה את הקריאה אשר אנוכי דובר אליך".

יונה בארמון מלכי נינוה

נצא למסע בעקבות הנביא. הוא יוצא מעירו, גת החפר, המכונה כיום "משהד" (שמשמעו "מקום קדוש"), כנראה לכבודו של יונה הנביא והליכתו למוסול, היא נינוה, מרחק של 1,080 ק"מ. זה אומר הליכה רצופה של למעלה מ-200 שעות, למעלה מ-10 ימים.

יונה מגיע אל העיר הגדולה מוסול הנמצאת בצפון עירק. רק לאחרונה שוחררה העיר השוכנת לשפת נהר החידקל, מידי דעאש. העיר נינוה הקדומה הייתה בהיקף של כ-12 ק"מ. בהחלט ניתן לדמיין פה הליכה של שלושה ימים הנדרשת כדי להקיף את העיר או לחילופין לחצות אותה מצפון לדרום, כפי שיונה עושה.

עד היום ישנם עדויות ואזכורים הקשורים בנביא יונה. למשל, מסגד הנביא יונה שנחרב לאחרונה בידי דעא"ש ובגבעת הנביא יונה ששימרה את שמו. האם זהו המקום שבו בחר יונה לעמוד כדי לצפות במה שהתרחש כשאנשי נינוה חוזרים בתשובה מהירה? האם זה המקום של "וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סוכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה יהיה בעיר"?

אפשר שהנביא צופה אל המקום הזה, מקום הארמונות של מלכי נינוה - סנחריב פאלאס, שחי אומנם כמה עשרות שנים מאוחר יותר, אבל מיקום ארמונו מלמד על האזור שבו שכנו המלכים.

תזכרו שתמיד יש פוטנציאל לתשובה

יונה לא בחר בקריירה חדשה. הוא היה אידיאולוג שהתווכח עם הקדוש ברוך-הוא. היה לו קשה מאוד לראות את התשובה הקלה והמהירה של נינוה, שמאוחר יותר תשמיד את ישראל, ולכן מחה נגד הקדוש ברוך-הוא.

העיר נינוה נחרבה, בסופו של דבר, כמאה שנים מאוחר יותר. קריאתו של יונה: "עוד ארבעים יום נינוה נהפכת" התקיימה במרחק של שנים. אז מה אנחנו למדים מספר יונה? על הפוטנציאל, על האפשרות שאפילו נינוה החטאה והרעה שהשמידה את ישראל, קיבלה

אפשרות לחזור בתשובה. היא לא בחרה בה, אך בעזרת השם אנחנו נשתמש בכלי הזה של התשובה שהקדוש ברוך-הוא נתן בידינו, כדי לשוב בתשובה שלמה.

דמותו של יונה הנביא

עדי שגב

תוכן המאמר

מבוא

פרק א': מבנים בספר יונה

מבנה כללי

'מבנה פרק א

פרק ב': עיון בספר יונה

'פרק א

'פרק ב

'פרק ג

'פרק ד

פרק ג': דמויות משנה בספר יונה

יונה והמלחים

יונה ואנשי נינוה

פרק ד': מקבילות לדמותו של יונה מן המקרא

יונה ומשה

יונה ואלהו

סיכום

ביבליוגרפיה

מבוא

בחיבור זה נתמקד בדמותו של יונה הנביא. בספר יונה לא מסופר מאומה על זהותו. האזכור המפורש היחיד של יונה הוא בספר מלכים, ¹ ורק שם הוא מכונה בשם "נביא", ולא בספר יונה בו הוא פשוט "יונה". פרט זה, וכן פרטים אחרים בסיפורו של יונה, גורמים לסיפור זה להיות מסקרן ומושך.

מדוע ברח יונה מלפני ה'? מה התרחש בלב ים בין יונה ובינו לבין עצמו? מדוע מוסר לנו

התנ"ך תיאור כה מדוקדק של מהלך הדברים באותה אניה? מדוע כעס יונה משנתקבלה תשובת אנשי נינוה? איזה מסר רצה הקב"ה להעביר ליונה באמצעות הקיקיון?

על שאלות אלו ועוד ננסה לעמוד בחיבורינו זה, וכמו כן ננסה להראות כיצד כל הפרטים מסייעים בידינו לעמוד על דמותו של יונה.

הפרק הראשון עוסק במבנים בספר יונה ובניתוחם. בפרק השני נעיין בגוף הספר ובתוכנו, ונעמוד על דמותו של יונה. הפרק השלישי מוסיף לעמוד על דמותו של יונה באמצעות דמויות המשנה שבספר יונה. הפרק הרביעי יעסוק בהקבלות בין דמותו של יונה ודמויות אחרות במקרא.

פרק א': מבנים בספר יונה

מבנה כללי

בספר יונה שתי נבואות הנבואה הראשונה מופיעה בפרקים הראשונים של ספר יונה, והיא נבואה שלמעשה לא נמסרה בפועל. הנבואה השנייה המופיעה בשני הפרקים האחרונים היא **זו אשר נמסרה בפועל.**

המשותף בין שתי הנבואות הוא פתיחתן וסיומם. הנבואות פותחות בקריאה: "קום לך אל נינוה, "ומסיימות ברחמי ה', על יונה בנבואה הראשונה, ⁴ועל ,⁵אנשי נינוה בשניה.

ניתן להראות שישנה גם הקבלה בין שתי הנבואות באמצעות הטבלה הבאה.

נבואה ראשונה	נבואה שניה
שליחת יונה אל נינוה (א' א'-ב')	שליחת יונה אל נינוה (ג' א'-ב')
הבריחה אל תרשיש (ג'-ד')	ההליכה אל נינוה (ג'-ד')
יראתם של המלחים (ה'-ח')	פקודת המלך לתשובה (ו'-ט')
הכרזת יונה על אמונתו בה' (ט')	אמונתם של אנשי נינוה בה' (ה')
הכרת ה' ע"י המלחים (י')	תשובת אנשי נינוה (י')
תפילתם של המלחים (י"ד)	תפילתו/תלונתו של יונה (ד' ב'-ד')

(הצלתם של אנשי נינוה ג' י	הצלת יונה ע"י בליעת הדג (ב' א')
נס הקיקיון (ד' ז'-י')	נס הדג (ב' א' י"א)
דבר ה' על הצלתם של אנשי נינוה (ד' י"א)	הצלתו של יונה (ב' ב'-י')

במרכז הנבואה הראשונה עומד יונה. יונה הנביא (שכפי שהזכרנו במבוא אינו מכונה כך בספר יונה), הבורח משליחות ה' יונה הוא זה "אשר בשלו הסער הגדול הזה" (ע"פ א' י"ב) על האניה ועל מלחיה ובבריחתו זאת מתחיל את הירידה המתמשכת עד אשר חומל עליו האל ומתוך המצולות שולח דג גדול להצילו.

במרכז הנבואה השנייה עומדים אנשי נינוה, אלו אשר די בקריאה אחת מפי הנביא לעורר את כולם ולשוב בתשובה לפני הא-לוקים .

ההקבלה וההשוואה בין שתי הנבואות כל כך בולטת, לעומת יונה הנביא שכנביא ה' היה צריך לעשות רצון בוראו ולמלא שליחותו, ותחת זאת מנסה לברוח, כביכול, מלפני ה', הרי שאנשי נינוה אלו שהגיעו לשפל המדרגה⁶ די להם ביום אחד של קריאה של יונה בה הוא רק רומז עוד 40 יום ונינוה נהפכת" (ג' ד'), ואנשים אלו שלא ברור אם הם מכירים בכלל את יונה "ויאמינו אנשי נינוה באלוהים..." (ג' ה') .

גם ההקבלה בין נס הדג לנס הקיקיון מאירה את דמותו של יונה. נס הקיקיון הוא למעשה משל שהקב"ה משתמש בו כדי להמחיש ליונה מדוע רצה בתשובת נינוה, הקיקיון הוא, למעשה, אנשי נינוה .

גם יונה במעי הדג וגם אנשי נינוה עברו תהליך של חזרה בתשובה , ומבחינה מסוימת זו של אנשי נינוה מעולה יותר שכן הם שבו בתשובה עוד קודם שבאה הפורענות לעומת יונה שרק כש"אפפוני מים עד נפש" (ב' ו'), חוזר בתשובה. אך בעוד שנס הדג נראה ליונה טבעי, הרי שאת הצלתם של אנשי נינוה (שהם הנמשל לקיקיון כמו שאמרנו קודם) אינו מקבל. בנס הדג אנו לומדים את עיקרון התשובה המתיישן אצל יונה, ובנס הקיקיון מראה הקב"ה ליונה שאת העיקרון הזה יונה מוכן לקבל רק לגבי עצמו ולא לגבי אנשי נינוה .

מבנה פרק א'

פרק א' בספר יונה הוא אחד הפרקים המרתקים ביותר בתנ"ך. המתח, קצב האירועים והתנהגות הנפשות הפועלות בו הם מעניינים ומדהימים. כאשר מתבוננים ובוחנים את מבנהו וצורתו הכללית של הפרק מתגלה לפנינו מסר שביקש הכתוב להעביר בצורה נסתרת:

1. סערה ויראת המלחים (ד' - ה')	13. עמידת הים מזעפו (ט"ו - ט"ז)
2. תפילת המלחים איש אל א-לוקיו (ה')	12. תפילת המלחים לה' (י"ד)
3. יונה יורד אל ירכתי הספינה (ה')	11. ניסיון המלחים להשיב את הספינה אל היבשה (י"ד)
4. דברי רב החובל ליונה (ו')	10. דברי יונה אל המלחים (י"ב)
5. דברי המלחים איש לרעהו (ז')	9. דברי המלחים ליונה (ח', י"א)
6. מעשה הפלת הגורלות (ז')	8. סערת הים הגוברת (י"א)
7. הודאת יונה (ט')

כשמחלקים ומציגים באופן זה את הפרק, בולטת לעין ההדגשה של התנ"ך את הודאתו של יונה במרכז הפרק וסביבו נוצרת אוירה מתוחה ששיאה מגיע בהודאתו של יונה והכרזתו כי "עברי אנכי" ואחריה ירידה הדרגתית במתח עד סוף הפרק.

אמנם כאשר מתבוננים ומשווים בין הצלעות המקבילות בחלוקה זאת הדברים נעשים ברורים ובולטים יותר. ההקבלה הראשונה (בין חלק 1 ל-13) מדגישה את ההבדל הגדול שבין תחילתו הסוערת של הפרק לשלווה הפסטורלית והרוגעת שאחרי הסערה.

בהקבלה השנייה (בין חלק 2 ל-12) מודגשת רמתם הרוחנית הגבוהה של המלחים, גם בפסוק ה' וגם בפסוק י"ד מתפללים הם אל הא-לוקים, אלא שבפסוק י"ד הם קוראים אל ה' ומכירים בשליטתו ובכוחו הבלעדי "כי אתה ה' כאשר חפצת

עשית ."

בהקבלה השלישית (בין חלק 3 ל-11) בולטת תגובתו של יונה לקושי מול תגובתם של המלחים. בעוד שיונה "יורד אל ירכתי הספינה" למרות שהוא יודע "כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם" (פסוק י"ב), הרי שהמלחים מנסים בכל כוחם ואינם מתייאשים אף לאחר שיודעים את הסיבה שישנה סערה ואינם מוכנים להטיל את יונה אל הים במהירות .

בהקבלה הרביעית (בין חלק 4 ל-10) בולטת גישתו הדתית של רב החובל שאינו קורא ליונה לעזור בהשבת הספינה אל הים אלא "קום קרא אל א-לוקיך!" אל מול בקשתו של יונה "שאוני והטילוני אל הים" במקום שיפנה אל הקב"ה ויאמר שהוא מסכים לשליחות אל נינוה .

בהקבלה החמישית (בין חלק 5 ל-9) אנו נפגשים במלחים שלאחר שפנו איש אל אלוהיו וראו שאין הם עוזרים פונים הם אל הגורלות שהם, מבחינה מסוימת, כח עליון יותר, ואל מול התנהגות זו בולטים דברי המלחים אל יונה ששואלים/אומרים ליונה ומזכירים לו "מה מלאכתך ומאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה?!"... ויאמרו אליו מה זאת עשית?" ומשפטים אלו חודרים כל כך עמוק אל הנפש ומדגישים את התנהגותו הלא-ראויה של יונה אף לו עצמו .

בהקבלה השישית (בין חלק 6 ל-8) ישנה אווירה של חוסר וודאות. גם מעשה הפלת הגורלות יש בו חוסר וודאות לגבי התוצאות וגם הים הסוער והולך לאחר הודאת יונה מדגיש את הבלבול וההלם של המלחים למשמע ההודאה, וכל זה כדי להעצים את מרכזיותה של ההודאה בפרק .

הודאתו של יונה באה בין שני מצבים של חוסר וודאות, של תחושה של אקראיות בעולם, ואז מכריז יונה "ואת ה' אלוקי השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה" (א' ט'). יונה מכריז שהוא מאמין בא-לוקי הים והיבשה, לא סתם א-לוקים שכאשר קוראים אליהם אינם עונים, אלא א-לוקי הים והיבשה. כנגד האווירה של חוסר הודאות באה ההודאה וההכרזה באמונה בא-לוקים הנצחי, וזו אולי שאיפתו הפנימית של יונה, אף שאינה באה לידי ביטוי בהתנהגותו.

פרק ב': עיון בספר יונה

בפרק זה נסקור את ספר יונה וננסה לעמוד על דמותו של יונה כפי שעולה מפשטם של הפסוקים ומרצף האירועים .

פרק א'

פרק זה, המרכזי בנבואתו הראשונה של יונה, יש בו רצף התרחשויות מהיר ואינטנסיבי ומתוכן ננסה לדלות פרטים על דמותו של יונה.

בפסוק א' : "ויהי דבר ה' אל יונה בן אמת' לאמר". שם זה נזכר עוד פעם אחת בתנ"ך בספר מלכים, שם הוא מוזכר כזה אשר הביא את "דבר ה' אלוקי ישראל אשר דיבר ביד עבדו יונה בן אמת' הנביא אשר מגת החפר". ואמנם ישנם שני הבדלים בולטים בין שני האזכורים. ראשית, בספר מלכים מוצג יונה כ"עבד ה'" - העבד כפוף הוא לגמרי לאדונו ומבטל את עצמו ורצונו לרצון אדונו, אך כאן הוא אינו מכונה בכינוי זה. שנית, שם הוא מכונה בתואר "נביא", ואילו אצלנו הוא סתם "יונה בן אמת'". הסיבה להבדלים אלו היא, אולי, שאצלנו יונה לא מתנהג כמו עבד ה' וכמו שמצופה מנביא ה'.

בפסוק ב' מצווה ה': "קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה". תוכנה של הקריאה לא מפורש בכתוב וייתכן שאף לא נאמרו ליונה. הסיבה לכך היא אולי שיונה כנביא אמור לדעת את התפקיד העיקרי של הנביא להיות המחנך והמוכיח של בני האדם ולקרבם לעבודת ה'. אך יונה, לא רק שאינו שומע לקב"ה, הוא אף מנסה לברוח מן השליחות, הוא בורח אל הים וגם שם לאחר שניצל מטביעה בדרך נס, הוא אינו הולך מיד להוכיח את אנשי נינוה אלא מחכה לצו ה': "קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך" וכאן, אפשר לומר הקב"ה אומר ליונה בפירוש מה עליו לקרוא, ומה עליו לומר. יונה אם כן פועל רק לאחר שמכריחים אותו לפעול.

בפסוק ג' נתקלים אנו בתגובת יונה לצו ה': ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה'... כאן נפגשים אנו בתכונה נוספת של יונה, הרצון לברוח מן המציאות. כשמתבוננים בפסוקים אלו ניתן לראות שישנה מילה מנחה החוזרת על עצמה בצורות שונות על יונה נאמר: "וירד יפו...וימצא אניה...וירד בה..." ולאחר מכן בשיא המתח: "וישכב וירדם". "ירידה זו אינה מקרית, היא חוזרת על עצמה שוב ושוב בפרק זה ומציינת את הנפילה והשקיעה בה שוקע יונה ואולי אף מורה לנו על הרגשתו ומצב רוחו. שיא הירידה ותחושת חוסר הרצון לחיות ולהתמודד מופיעה בבקשת יונה מן המלחים: " שאוני והטילוני אל הים" (י"ב) פעולה שמשמעותה מוות וטביעה כמעט וודאיים, ואי אפשר שלא להזכיר כאן את דברי המדרש בנוגע לכוונתו המקורית של יונה כשירד אל יפו: " אמר ר' יוחנן: לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים ואת כוונתו זו, שלא יצאה אל הפועל בתחילה, מבקש הוא עכשיו להוציא אל הפועל, אלא שעתה אין לו את הכוחות הנפשיים לעשות זאת בעצמו והוא מבקש את המלחים לעשות זאת.

בפסוק ד' נפגשים אנו במילה מנחה נוספת אשר תלווה אותנו לכל אורכו של ספר יונה. "וה' הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים", התבוננות מהירה בספר תראה לנו

עד כמה בולטת העובדה שכמעט כל דבר המוזכר בספר בין אם הוא דומם, צומח, חי או אדם, מתואר כ"גדול" או "גדולה". נינה היא "העיר הגדולה"

הרוח והסער, "יראה גדולה" וכן יראה גדולה את ה", "דג גדול", "עיר גדולה לאלוקים", רעה גדולה" שמחה גדולה "ואף לגבי מלך נינה מוזכר "המלך וגדוליו" ולא סתם "המלך ושריו".

ולא בכדי מדגיש הכתוב כינויים אלו אצל כל אותן דמויות ורגשות, ויותר זועקת היא העובדה שהיחיד שהיה צריך לזכות לכינוי זה ואינו זוכה הוא יונה הנביא בעצמו! ניתן לפרש עובדה זו בשתי דרכים. הדרך האחת להבין זאת היא שזאת היא דעתו של המספר על יונה לנוכח התנהגותו שאינה הולמת את מעמדו ותפקידו. אך אפשר אולי להבין זאת כדעתו של יונה על עצמו כרואה עצמו נחות משאר הדמויות.

רב החובל קורא אל יונה בפסוק ו' : "מה לך נרדם!", אך מי שקורא בעיון את הפסוקים הקודמים יכול להבין שיונה אינו סתם "נרדם" הוא אינו ישן מתוך עייפות, הוא משתמש בשינה בדרך לברוח מן המציאות ולכן אין הכתוב מספר שיונה התעורר כתוצאה מקריאתו של רב החובל, כפי שנראה בהמשך. המלחים בפסוק ח' נמצאים במצב לחץ, עובדה שיכולה להסביר את אי הסדר והמהירות שהם מציגים את השאלות ליונה. כשיונה עונה על שאלות המלחים, במקום לענות על כל חמש השאלות שנשאל הוא עונה רק על השאלה האחרונה, הסיבה היא אולי שקודם לכן הוא לא התעורר מקריאתו של רב החובל ורק עתה כשבאו המלחים מבוהלים ונסערים מתעורר הוא ולכן הוא עונה, אולי, על השאלה האחרונה, שהיא השאלה היחידה שהוא שומע.

בפסוק י"ב מתגלה לנו תכונה חיובית בדמותו של יונה. כשרואה יונה שהוא מהווה סכנה לשלום המלחים הוא אינו מהסס ומוכן למות כדי להציל את שאר האנשים. אך אליה וקוץ בה, שכן האפשרות בה בחר יונה לעשות זאת היא ע"י שיטלוהו אל הים, פעולת התאבדות גמורה, במקום שיתפלל אל ה' ויקבל שליחותו. בעובדה זאת יש כדי ללמד על יונה שמעדיף לברוח מן המציאות, וכמו כן נשאר סביל ואינו יוזם מאומה עד שאפילו את פעולת ההתאבדות הוא מבקש מן המלחים לעשות עבורו.

פרק ב'

פרק זה עוסק כולו בתפילת יונה במעי הדג שבעקבותיה מצווה הקב"ה את דג להקיא. אנו נתמקד רק בפסוק האחרון של הפרק: "ויאמר ה' אל הדג ויקא את יונה אל היבשה". הדג משמש כאן כדמות משנית המאירה את דמותו של יונה. עד כה ראינו בני אדם, אע"פ שהם גויים, שיראים מפני האלוקים ונשמעים לדבריו, בניגוד ליונה, עתה אנו נפגשים בתופעה מדהימה ומפליאה יותר. הדג, שהוא בסה"כ בעל חיים, נשמע ומציית לדברי ה'.

פרק ג'

בתחילתו של הפרק, וכהמשך מתבקש מאליו לנס שהתרחש בפרק הקודם, היינו מצפים לשמוע מיונה הודאה ושבח לקב"ה של שהצילו מטביעה, אך העובדה הבולטת בהעדרה היא שיונה אינו מודה לה'. לא זו בלבד, אלא שיונה אינו הולך לבצע את שליחותו מיד כשהוא מגיע אל היבשה, למרות שברורה היא סיבת ההתרחשויות שקרו עד עתה. הקב"ה נזקק לשוב ולצוות את יונה כדי שילך ויזכיר את אנשי נינה .

נקודה נוספת שיש לתת עליה את הדעת היא אופן הציווי בפעם השנייה. הקב"ה אומר: "קום לך אל נינה... וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דבר אליך". כבר עמדנו על כך שבמרכז הנבואה הראשונה עומד יונה ובמרכז הנבואה השנייה עומדים אנשי נינה ולאור זאת אפשר להבין את הפסוק באופן עמוק יותר. הקב"ה אומר ליונה שילך ויקרא-ילמד את אנשי נינה את מה שעבר עליו, אותו תהליך של תשובה שעבר יונה ועברו גם אנשי נינה .

נינה מתוארת בפסוק ג' כ"עיר גדולה לאלוקים מהלך שלושת ימים", ועם זאת כאשר יונה מתחיל ללכת בנינה ולהזכיר את האנשים, עוד בטרם הלך מהלך יום אחד וכבר: "ויאמינו אנשי נינה באלוקים..." , אנשי נינה אינם צריכים את צו המלך על מנת שישבו בתשובה, הם מפיצים את השמועה בכל העיר וקוראים צום עדי לבטל את הגזירה .

בפסוק ו' מגיעה השמועה גם אל מלך נינה ותגובתו אף היא כתגובת בני עמו ואולי אף יותר חריפה: "ויקם מכסאו ויעבר אדרתו מעליו ויכס שק וישב על האפר . ויזעק ויאמר...האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו, ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלקים בחזקה..." . מלך נינה קורא לאנשי נינה שיפשטו הן בעבירות שבין האדם למקום: "וישובו איש מדרכו הרעה", והן בין אדם לחבירו: "ומן החמס אשר בכפיהם .

כשמתבוננים בפסוקים אלו ניתן לראות ביטויים שמוכרים לנו מפרשיות דומות במקרא. יונה אומר: "עוד ארבעים יום ונינה נהפכת", ביטוי שנזכר גם לגבי סדום ועמורה: "ויהפך את הערים האל , "...וכבר ראינו שתיאורו של הקב"ה את אנשי נינה מזכיר דומה לתיאור של אנשי סדום ועמורה .

הביטוי: "ויאמינו אנשי נינה בא-לקים" הוא ממש כלשון הפסוק: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" שנזכר לאחר קריעת ים סוף כשראו בני" את המצרים טובעים, ואולי יש בזה כי לבטא הערכה של הכתוב כלפי תשובתם ומעלתם של אנשי נינה .

גם תגובת מלך נינה: "...ויכס שק וישב על האפר" דומה להפליא לתגובת מרדכי

כששומע את גזירת המן: "...ויקרא מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר..." , וצו המלך: "האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומאומה אל ישתו" דומה לצו אסתר: "וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו..." . הסיבה לדמיון הרב היא אולי המכנה המשותף שבשלו מתאבלים אנשי נינוה והיהודים, וכן העובדה שכעבור זמן קצוב וידוע מראש עתידה נינוה להיחרב ועתידיה היהודים להיהרג. כמו כן בקשת אסתר: "לך כנוס את כל היהודים" שנתפרשה כצורך לאחד את היהודים ולחזק את היחס שבין אדם לחברו, מופיע גם אצל מלך נינוה הדורש: "ישבו איש... ומן החמס אשר בכפיהם ."

הפסוקים האחרונים של הפרק מזכירים מאוד את המסופר לאחר חטא העגל. משה מתפלל: "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך , "ומלך נינוה אף הוא קורא לעמו: "מי יודע ישוב ונחם הא-לקים ושב מחרון אפו". ואף בתשובת הקב"ה לתפילתם של משה ואנשי נינוה מוצאים אנו דמיון רב. אצל משה נאמר: "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו", ועל אנשי נינוה נאמר: "וינחם הא-לקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה". אמנם כשמשווים בין שתי פרשיות אלו, חטא העגל ותשובת אנשי נינוה, אפשר לומר שאת תשובת אנשי נינוה הייתה סיבה טובה יותר לקבל שכן הם אלו ששבו בתשובה ע"י תפילה צום וזעקה, בניגוד לבני ישראל שחטאו בעגל ומשה הוא זה שהיה צריך להתפלל עליהם, והמחילה להם לא הייתה מכח תשובתם .

פרק ד'

בתחילת הפרק מופיעה תגובתו של יונה לתשובתם של אנשי נינוה. תגובתו של יונה מתמיהה מאוד שכן יונה כנביא אמור היה לשמוח על תשובתם, אך לא זו בלבד שאינו שמח אלא "וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו" (ד' א'), יונה אינו מוכן לקבל את תשובתם של אנשי

שתי תפילות מתפלל יונה בספרנו. התפילה הראשונה הייתה במעי הדג עת התחנן יונה על נפשו. את תפילתו השנייה מתפלל יונה עתה לאחר שנוכח כי התקבלה תשובתם של אנשי נינוה: "ויתפלל אל ה' ויאמר, אנה ה' הלא זה דברי עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברח תרשישה. כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. ועתה ה' קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחי" (ד' ב'-ג'). התפילה הראשונה הייתה להינצל ממות, אך עתה לאחר שרואה יונה עוול גדול כל כך, לדעתו, מעדיף הוא את המוות. יונה משתמש בדבריו בחלק מי"ג מידות הרחמים שנתגלו למשה, ומוסיף עליהן "ונחם על הרעה". י"ג המידות הן מידת הרחמים של הקב"ה, שבזכותן אף מי שאינו ראוי למחילה זוכה לה. יונה מזכיר בדבריו חמש מן המידות (1 אל 2) חנון (3 רחום (4) ארך אפים (5) רב חסד. חמש מידות אלו הן המייצגות יותר מכל את רחמיו של הקב"ה על ברואיו. יונה שנוכח לדעת כי גם עתה סלח הקב"ה על מעשיהם של אנשי נינוה טוען שהם אינם ראויים לסליחה אף מצד אותן י"ג מידות של רחמים. הקב"ה עונה ליונה בדרך מאוד מיוחדת, הוא אינו מוכיחו על פניו אלא נותן לו להרגיש

את המשתמע מדבריו .

יונה יוצא אל מחוץ לעיר לראות מה יעלה בגורלה, אפשר שיצא קודם לכן, ובונה לו סוכה לשבת בה .

בשלושת הפסוקים ו'-ח' ישנה מילה מנחה שמופיעה שלוש פעמים" . **וימן** ה' א-לקים קיקיון...**וימן** האלקים תולעת...**וימן** א-לקים רוח קדים חרישית ."

בפסוקים אלו מסופר על כך שהקב"ה, שראה את יונה סובל מן החום המדברי, הצמיח את הקיקיון שיצל על יונה ואז רווח ליונה "וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה" (ד' ו'). למחרת הביא הקב"ה תולעת שהכתה את הקיקיון עד שיבש ואז השיב הקב"ה רוח קדים חמה ויבשה על יונה עד שביקש נפשו למות כתוצאה מן החום הכבד. הנמשל למעשה זה אינו נותר עלום, הכתוב מפרט לנו את המסר שרצה הקב"ה להעביר ליונה, אם מוצא יונה לנכון להצטער על צמח "שבן לילה היה ובן לילה אבד", ק"ו שצריך להצטער על חורבנה של עיר שלימה ולכן לקבל את תשובתה .

הזכרנו את המילה "וימן" שחוזרת שלוש פעמים. עובדה זו באה אולי לרמז על כך שאיתני הטבע פועלים עפ"י ציוויו של הקב"ה ואינם מסרבים לשליחותו בניגוד גמור ליונה, ואולי לשון זו מבטאת את הסתכלותו של יונה שאין, כביכול, צדק והשגחה נכונה של הקב"ה והדברים מתרחשים באופן אקראי .

על דברי הקב"ה וביקורתו כלפי יונה איננו מוצאים תשובה מצד יונה ושתיקה זו מבטאת יותר מכל את התקיפות והנחרצות של הקב"ה בדבריו

דמותו של יונה הנביא

ספר יונה

עדי שגב

פרק ג': דמויות משנה בספר יונה

המלחים

הניגוד בין התנהגות המלחים הגויים להתנהגותו של יונה הינה בולטת וזועקת מן הכתוב. כאשר קוראים את הפסוקים אי אפשר להתעלם מתיאוריו המדויקים של הכתוב את מעשיהם, דבריהם ומחשבותיהם של המלחים לעומת אלו של יונה . הכתוב מתאר הן את הנאמר בין יונה והמלחים והן את הנאמר בסתר ליבם של המלחים .

כבר מן ההתמודדות הראשונה עמה נאלצים יונה והמלחים להתמודד ניכר ההבדל ביניהם :

תגובת המלחים :

1. ויראו המלחים ויזעקו איש אל א-לוקיו" (א' ה') - תפילה לאל .
2. ויטילו את הכלים אשר באניה אל הים להקל מעליהם" (שם) - השתדלות טבעית .

תגובת יונה :

1. ויונה, ירד אל ירכתי הספינה" (שם) - איננו מתפלל לאל .
2. וישכב וירדם" (שם) - איננו משתדל כדרך הטבע .

ו' הניגוד במילה" ויונה" זועקת מן הכתוב אל מול תגובתם של המלחים. הם, הגויים, פועלים במישור הרוחני ואף מקדימים לקרוא אל האל קודם שעושים השתדלות טבעית, ואילו יונה, נביא ה', איננו קורא אל א-לוקיו ואף איננו טורח לעזור ולסייע כדרך הטבע. הירידה המוזכרת בפסוק וכן" וירדם", מבטאים יותר מכל את אופיו של יונה, כפי העולה מן הפסוקים, כאחד שאיננו מתמודד עם הקשיים. הדברים מתעצמים ומקבלים משנה תוקף כיוון שיונה יודע "בשלמי הרעה הגדולה הזאת" (א' ז'), והוא היחיד שיודע שבידו לעצור את הסערה אם רק יקבל עליו את שליחותו של הקב"ה .

מעניין הוא שהפעם היחידה בספר בה נקראו המלחים בשם זה היא בפעם הראשונה שאנו פוגשים אותם, אך מנקודה זו ואילך, עת הם פונים אל האל בתפילה (אף שאין זה הקב"ה), נקראים הם "אנשים". כך הוא בהמשך הפסוק "ויזעקו איש אל אלוקיו" וכן להלן (פסוק י', י"ג, ט"ז). הסיבה לכך היא מאוד פשוטה, מרגע זה ואילך אין הם מתנהגים כמלחים פשוטים וחסרי כל ממד רוחני אלא כאנשים ערכיים ורוחניים .

את ההבדל בין אופיו של יונה לאופי המלחים ניתן לראות אף בהמשך הפרק. כאשר יונה מודה שהוא הסיבה לסערה החזקה, אין הוא מוכן לקבל עליו את שליחות הקב"ה אלא מעדיף לברוח שוב: "שאוני והטילני אל הים" (א' י"ב). וכך הם דברי המדרש: "ר' יונתן אומר לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים שנא' ויאמר אליהם שאוני הטילוני אל הים, " וגם את פעולת ההתאבדות הזאת אין הוא מסוגל לעשות בכוחות עצמו. המלחים - האנשים, אינם מוכנים לקבל זאת, אף שהגורל נפל על יונה ואף שהוא הודה באחריותו הם אינם מתייאשים: "ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה" (שם י"ג) .

במעמד זה ניתן לראות אולי ביקורת נוספת כלפי יונה. האנשים שיודעים כי יונה הוא החוטא, ולא חטא קל חטא אלא חטא חמור: "כי מלפני ה' הוא בורח" (שם י'), מוכנים לסלוח לו ואינם מפקירים אותו אף שהוא עצמו לא טרח כלל לעזור ולהשתתף בניסיונות ההיחלצות מן המשבר, וזאת בניגוד גמור ליונה עצמו שמסרב לקיים את שליחותו של

הקב"ה ולהוכיח את אנשי נינוה כדי שלא ייענשו .

המשך המעשה מרתק אף הוא. האנשים, בראותם כי אין לאל ידם להשיב את הספינה אל היבשה פונים בתפילה נרגשת את הא-לוקים, ועתה הם מכירים בזה שהוא "ה' " ולא סתם אל אחר, ושיאה של התפילה הוא המשפט החותם: "כי אתה ה' כאשר חפצת - עשית!" (שם י"ד). משפט זה מהווה הודאה גמורה בשליטתו של הקב"ה בעולמו וכניעה למרותו, ומהווה ניגוד גמור לאופן התנהגותו של יונה בפרקנו .

כאשר מגיע השקט שלאחר הסערה הגדולה מגיבים האנשים בצורה מאוד מיוחדת. הם יראים יראה גדולה את ה', מקריבים לו קרבנות ונודרים לו נדרים. אין הם מתעלמים מן המהלך שלתוכו נקלעו, הם מפיקים ממנו את המרב ומשתנים. אצל יונה עצמו איננו מוצאים שום פעילות הוא אף איננו מודה לקב"ה על הצלתו, וייתכן אף לומר שאצלו אנו מוצאים שאף שנדר לה' ממעי הדג: "ואני בקול תודה אזבחה לך, אשר נדרתי אשלמה ישועתה לה' " (ב' י'), הוא איננו מקיים זאת בפועל לאחר שניצל .

נסכם את ההבדלים בין יונה למלחים :
מלחים יונה מתפללים: "וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלוהיו" (ה') אינו מתפלל:
"ויונה ירד אל ירכתי הספינה" (ה') מתמודדים עם הבעיה: "ויטילו את הכלים אשר באניה" (ה') בורח מן המציאות: "וישכב וירדם" (ה') נכנעים לרצון ה': "כי אתה ה' כאשר חפצת - עשית" (י"ד) מתחמק מצו ה': "ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה'" (ג') מוקירים תודה בפועל: "ויזבחו זבחה לה'" (ט"ז) נודר תודה אך אינו מקיים. **פעילים סביל**

(2) אנשי נינוה

אנשי נינוה, מושא נבואתו של יונה, מהווים דמות משה נוספת ומרכזית המאירה לנו את דמותו של יונה .

ההשוואה בין שתי דמויות אלו עולה כבר במבט ראשוני במבנהו של ספר יונה. לשם העמקה בהשוואה נביא שוב את ההקבלה שהובאה לעיל .

נבואה שניה נבואה ראשונה שליחת יונה אל נינוה (ג' א'-ב') שליחת יונה אל נינוה (א' א'-ב') ההליכה אל נינוה (ג'-ד') הבריחה אל תרשיש (ג'-ד') פקודת המלך לתשובה (ו'-ט') יראתם של המלחים (ה'-ח') אמונתם של אנשי נינוה בה' (ה') הכרזת יונה על אמונתו בה' (ט') תשובת אנשי נינוה (י') הכרת ה' ע"י המלחים (י') תפילתו/תלונתו של יונה (ד' ב'-ד') תפילתם של המלחים (י"ד) הצלתם של אנשי נינוה (ג' י') הצלת יונה ע"י בליעת הדג (ב' א') נס הקיקיון (ד' ז'-י') נס הדג (ב' א' י"א) דבר ה' על הצלתם של אנשי נינוה (ד' י"א) הצלתו של יונה (ב' ב'-י')

יראתם של אנשי האניה עומדת בניגוד מוחלט לתגובתו של יונה המעדיף לרדת אל ירכתי הספינה. דמותו של מלך נינוה מופיעה כדמות הממשיכה את דמות המלחים בהתנהגותה, עם היוודע לו בשורת יונה הוא קם וקורא לכל עמו לצום ולזעוק אל האלוקים .

עמדנו כבר על חשיבותה ומרכזיותה של הכרזת יונה בפרק א, אך כאשר מקבילים אנו בין הכרזת יונה לתשובת אנשי נינוה ניתן ללמוד עוד על ההכרזה. תשובתם של אנשי נינוה באה מתוך מצב של נוחות יחסית, לא מתוך צרה וחוסר אונים, יתרה מזאת, תשובתם הייתה שלימה ואמתית. יונה, לעומתם, איננו מכריז על אמונתו אלא לאחר שמגיע עד שערי מוות, ואף לאחר שניצל בדרך נס הוא איננו מבצע את המוטל עליו מעצמו.

המלחים מתפללים ומתחננים של הקב"ה להשתמש במידת הרחמים שלו ולחוס עליהם מאחר שהם עצמם לא עשו כל רע ואינם רוצים שיהיה עליהם דם נקי. יונה לעומתם מציין את מידות הרחמים של הקב"ה כסיבה מדוע לא רצה לקיים את השליחות, כדי שהקב"ה לא ירחם ולא יחוס על אנשי נינוה, אף לאחר שעשו תשובה.

אופן הצלתו של יונה מתאים כל כך לאופיו כפי שתואר לעיל. הוא איננו עושה כלום על מנת להינצל. הוא מבקש מן המלחים שהם יזרקו אותו אל הים, הוא נבלע ע"י הדג שנשלח ע"י הקב"ה, ואף נפלט אל היבשה על ידי הדג. אנשי נינוה לעומתו פעילים ואף יוזמים מעצמם. השמועה הקשה אודות סכנת הכיליון התפשטה בכל העיר אף שרק ושליש מתושביה שמעו אותה ישירות מיונה, ובאופן מידי יזמו הם צום וזעקה כלליים. מלך נינוה, שהוא האיש החשוב ביותר בעיר, מוסיף ומחמיר את הגזירות שקיבלו על עצמם נתיניו וקורא לצום ותענית גם של בעלי החיים וקורא לכולם לזעוק ולהתפלל אל האל.

גם ההקבלה בין נס הדג לנס הקיקיון מאירה את דמותו של יונה. נס הקיקיון הוא למעשה משל שהקב"ה משתמש בו כדי להמחיש ליונה מדוע רצה בתשובת נינוה, הקיקיון מסמל במשל את אנשי נינוה.

גם יונה במעי הדג וגם אנשי נינוה עברו תהליך של חזרה בתשובה, ומבחינה מסוימת זו של אנשי נינוה מעולה יותר שכן הם שבו בתשובה עוד קודם שבאה הפורענות לעומת יונה שרק כש"אפפוני מים עד נפש" (ב' ו'), חוזר בתשובה. אך בעוד שנס הדג נראה ליונה טבעי, הרי שאת הצלתם של אנשי נינוה (שהם הנמשל לקיקיון כמו שאמרנו קודם) אינו מקבל. בנס הדג אנו לומדים את עיקרון התשובה המתיישם אצל יונה, ובנס הקיקיון מראה הקב"ה ליונה שאת העיקרון הזה יונה מוכן לקבל רק לגבי עצמו ולא לגבי אנשי נינוה.

בהקבלה בין הצלתו של יונה לדבר ה' אודות הצלת אנשי נינוה ניתן להבחין כי אצל יונה לא הוזכרה סליחה ומחילה של הקב"ה על חטאו, אך אצל אנשי נינוה אומר הקב"ה בפירוש שמן הדין הוא שהוא יקבל את תשובתם של אנשי נינוה ויסלח להם. הסיבה לכך היא, אולי, העובדה שתשובת יונה הייתה, במידה מסוימת, תשובה מתוך חוסר אונים ולכן לא נאמר בפירוש שהתקבלה. תשובתם של אנשי נינוה נתפסת כתשובה שלימה,

וחטאיהם, אף שהיו חמורים, נבעט כנראה מחוסר מודעות ולא נעשו במזיד ולהכעיס: "אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו" (ד' י"א).

אנשי נינוה יונה תשובה שלימה תשובה מתוך בחירה תשובה מחוסר ברירה אקטיביות פסיביות סליחתם מפורשת בכתוב סליחתו איננה מפורשת

פרק ד': מקבילות לדמותו של יונה

(1) משה ויונה

הזכרנו במאמר זה את העובדה שהפסוקים האחרונים של פרק ג' מזכירים מאוד את המסופר לאחר חטא העגל. משה מתפלל: "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך, "! ומלך נינוה אף הוא קורא לעמו: "מי יודע ישוב ונחם הא-לקים ושב מחרון אפך", ואף בתשובת הקב"ה לתפילתם של משה ואנשי נינוה מוצאים אנו דמיון רב. אצל משה נאמר: "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו", ועל אנשי נינוה נאמר: "וינחם הא-לקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה".

ההבדל בין שתי הפרשיות הוא בתפקודו של הנביא בכל אחת מהן. בעוד שמושה, סגורם של ישראל, מתפלל ומתחנן לקב"ה שירחם על עמו, למרות שהוא עצמו חשב אולי שלא מגיעה להם מחילה מצד הדין, הרי שיונה איננו עושה זאת ואף בורח מן השליחות שמטרתה מניעת חורבנה של נינוה.

אך לא זו בלבד שיונה איננו מתאמץ להשיב את אנשי נינוה בתשובה, אלא שהוא אף מתרעם על כך שהקב"ה מקבל את תשובתם.

לאחר חטא העגל מלמד הקב"ה את י"ג מידות הרחמים, אותן מידות שעפ"י חז"ל הובטחו שבכל פעם שאומרים אותן אינן שבות ריקם, אך יונה עצמו יודע ומכיר ביכולתן של המידות ואף מתרעם על כך שהקב"ה השתמש בהן להצלת אנשי נינוה.

יונה איננו בורח רק מן הנבואה הספציפית לאנשי נינוה אלא מתפקידו של הנביא באופן כללי. יונה ומשה מתנהגים באופן שונה לגמרי, יונה בורח ומתחמק מן האחריות וכובש את נבואתו, ומשה רבנו אדון כל הנביאים שעמל וטורח להשיב את עם ישראל בתשובה למרות ששעות מספר קודם לכן שיחת העם ובחר להיות לו אמצעי אחר לעבוד את הקב"ה.

את תשובת הקב"ה ליונה אפשר לראות כביטוי שבא לרמז שכשם שאת תפילת עם ישראל קיבל הקב"ה, כך הוא מקבל את תשובת אנשי נינוה ששבו בלב שלם.

(2) יונה ואליהו

ההשוואה בין יונה ואליהו מאוד בולטת כשקוראים את הפרקים העוסקים בשני הנביאים הללו. כבר מן המשפט הראשון ואופן הצגת הדמויות ניתן להבחין בדמיון ביניהם. גם יונה וגם אליהו מופיעים בפתאומיות ללא כל תיאור ורקע מוקדם. אצל יונה אנו מוצאים: "ויהי דבר ה' אל יונה בן אמת" וכך היא פגישתנו הראשונה באליהו: "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד"....הכתוב

איננו מקדים רקע היסטורי ואיננו מספר אף פרט מהותי מחיי אליהו ויונה . יונה ואליהו אינם נקראים "נביא" בפי הכתוב, ניתן להסביר זאת בכך ששניהם אינם מתפקדים כנביאים במובן הרגיל והמוכר של הנביא . שני הנביאים מצטיירים כנביאים קנאים ולא מתפשרים, אלא שבניגוד ליונה שאופיו הוא חלש ופסיבי , הרי שדמותו של אליהו, כפי שעולה מן הכתובים הינה דמות חזקה וכריזמטית היודעת לעמוד על שלה וליזום מלחמה חזיתית וישירה בעבודה זרה ללא כל פשרות . הבדלי אופי אלו, הם , אולי, הסיבה שכשיונה מצטווה ע"י הקב"ה ללכת ולהוכיח את אנשי נינוה הוא מעדיף לברוח ולא להתמודד עם המשימה הקשה של הוכחת הציבור . אליהו לעומתו איננו מסרב אף לא פעם אחת לצו ה', זאת משום שהוא בעל אופי חזק ובטוח בדרכו ואיננו מפחד לעמוד גם נגד כל העם .

התנ"ך מספר גם על יונה וגם על אליהו שהגיעו לשלב שביקשו נפשם למות לאחר שראו את חוסר הצדק השורר בעולם, לדעתם. אצל יונה: "ועתה ה', קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי , " ואצל אליהו: "וישאל את נפשו למות ויאמר, רב, עתה ה' קח נפשי כי לא טוב אנוכי מאבתי . " אמנם, יונה, לאחר שניצל מן המוות איננו קם ואיננו מנסה להמשיך בדרכו ולהמשיך את חייו, עובדה המשרה אווירה מאוד קשה עם סיומו של ספר יונה. אליהו לעומתו, לאחר שניצל ע"י המלאך, אוזר כוחות וממשיך בדרכו .

ההקבלה הבולטת ביותר היא תשובת הקב"ה לשני הנביאים כשאלו מקטרגים על מעשי בני האדם. יונה קובל: "על כן קדמתי לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום, "...ולכן לא רצה יונה ללכת ולהוכיח את אנשי נינוה. גם אליהו מכריז: "קנא קנאתי לה' אלקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל..."

הקב"ה, בשני המקרים, נוקט במידת החסד ומעדיף למחול לבני האדם. כנגד טענתו של יונה משיב הקב"ה בנס הקיקיון ומסיים: "...ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה?!" משפט המסיים את ספר יונה ומותיר את הקורא המום ומלא באותה אמירה מלאת החסד של הקב"ה. גם לאלהו משיב הקב"ה, גם אצל אליהו משיב הקב"ה ע"י מעשה, אך בניגוד ליונה, המעשה אצל אליהו איננו מלווה באמירה של הקב"ה: "והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' - לא ברוח ה'! ואחר הרוח רעש - לא ברעש ה'! ואחר הרעש אש - לא באש ה'! ואחר האש - קול דמה דקה . " ! העובדה שאצל יונה ממחיש הקב"ה את משמעות גישתו של יונה ע"י מעשה בו מעורב יונה עצמו, ואינו עושה כן אצל אליהו, יכולה להצביע, אולי, על מדרגה נמוכה יותר של יונה לעומת אליהו. אצל יונה מהווה דבר ה' את סיומו של הספר, כפי שכבר אמרנו, לאחר דבר ה' החותך והנוקב איננו מוצאים שום תגובה מצד יונה אלא רק שתיקה! אולי נוכל, עפ"י היכרותנו את יונה עד כה, לשוות לנגד עינינו את יונה, את יונה שבן רגע חרב עליו עולמו, את יונה הנביא שכל תפיסת החיים שלו מופרכת בידי האל, את יונה ששוקע אל תוך עצמו, בורח שוב מן האמת המרה ומתקשה לקבלה, אך בפיו רק שתיקה .

אצל אליהו מוצאים אנו מהלך אירועים שונה לגמרי. לאחר שהקב"ה ממחיש לאליהו את דעתו, כי לא ברוח ה' ולא ברעש ה' ולא באש ה' אלא בקול דממה דקה, דממה חרישית מלאת רוח ארך אפיים ורחמים, הוא ממאן לקבל ולהסכים, כביכול. אליהו, זה שכל כולו קנאה ואש , זה שאופיו

כל כך חזק ואיתן אשר צועק: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים!" ואיננו מוכן לוותר על דרכו אף שהוא מרגיש: "ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה," אינו מוכן לקבל את דבר ה', אות לכך היא העובדה שלאחר דבר ה' שבא אליו ע"י מעשה הוא קורא שוב את קריאתו: "קנא קנאתי לה' אלקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל..."

נסכם ונאמר, יונה ואליהו, שני נביאים קנאים, האחד בעל עקרונות ואינו מותר עליהם לעולם והשני חלש אופי, האחד מציאותי ומתמודד אם המציאות והשני בורח ממנה, האחד פעיל ואקטיבי והשני סביל ופסיבי.

סיכום

פגשנו בעבודה זו יונה מעניין ומרתק. נפגשנו עם אדם ונביא שמרגיש כי התפקיד שהוטל עליו איננו מתאים לו, פגשנו בנביא שאיננו מאמין ביעודה של הנבואה - השבת לב בני האדם אל בוראם, במצבים מסוימים. הכרנו את יונה שמנסה לברוח מצו ה' אך הוא יורד ויורד עד שנזקק הוא לדברו הנוקב של הקב"ה שיוכיח לו כי הוא טועה בתפיסתו.

יונה איננו פועל, כולם קוראים לו: "קום", "הוא מאולץ ע"י אחרים לעשות פעולות אף שידע קודם מה עליו לעשות. אין להתעלם גם מן הצדדים החיוביים של יונה, הוא מודה על האמת כשנשאל ע"י מלחי האניה על זהותו ומוכן להקריב נפשו למענם!

שמו של יונה יכול אולי להצביע על מהותו, כיונה זה שכל כולה סבילות וחלישות, כך הוא יונה מטלטל ממקום אל מקום ללא בחירה אישית, כמעט, עד אשר מגיע הוא אל סופו המר, אל דבר ה' שממנו ברח ועיננו רואות את התגשמות הפסוק לנגד עיננו: "אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח...אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים. גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך."